

Яромій І. В.

кандидат юридичних наук

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Провідними дослідниками, які зосереджувалися у наукових працях на таких ключових аспектах, як теоретичні засади формування митної політики, роль митниці у системі економічної безпеки держави, ефективність різних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, вплив митної політики на бюджетні надходження та інвестиційний клімат, є: В. Андрущенко, С. Бубенко, В. Василенко, О. Власюк, М. Гаман, С. Глущенко, Р. Демчишак, М. Коростиль, О. Мазур, А. Нікіфоров, О. Оболенський, П. Пашко та ін.

Незважаючи на активні дослідження та значний масив наукових публікацій, тема методів формування державної митної політики в Україні залишається актуальною, особливо з огляду на динамічні виклики сьогодення, такі як повномасштабна війна, євроінтеграційні процеси та необхідність відновлення економіки.

Постановка проблеми. Формування ефективної державної митної політики є однією з найважливіших функцій держави, що безпосередньо впливає на її економічну безпеку, розвиток зовнішньоекономічної діяльності та інтеграцію до світового економічного простору. Однак в умовах швидких змін у глобальній економіці, технологічного прогресу та постійно зростаючих викликів існуючі методи формування митної політики як правило виявляються недостатньо гнучкими та адаптивними. Зазначене призводить до застарівання регуляторних інструментів, низької ефективності контролю, створення бар'єрів для бізнесу та, як наслідок, до втрати конкурентоспроможності національної економіки на міжнародній арені. Відсутність

системного підходу до аналізу даних, недостатнє використання сучасних аналітичних інструментів та обмежена співпраця з усімастейкхолдерами ускладнюють розробку ефективної державної митної політики.

Крім того, на процес формування державної митної політики суттєво впливає нестабільність політичного та економічного середовища, що в більшості випадків призводить до хаотичних або реактивних рішень замість стратегічного планування. Такі аспекти проявляються у відсутності чітких довгострокових пріоритетів, частих змінах законодавства, недостатній координації між різними державними органами та ігноруванні рекомендацій міжнародних експертів, що в кінцевому унеможливорює створення передбачуваного та сприятливого середовища для зовнішньоекономічної діяльності, знижує інвестиційну привабливість країни та ускладнює ефективну боротьбу з тіньовою економікою. Відтак, існує гостра потреба в розробці та впровадженні сучасних, науково обґрунтованих та системних методів формування митної політики, які б забезпечували її адаптивність, ефективність та відповідність глобальним викликам.

Виклад основного матеріалу. У розумінні Митного кодексу України термін «державна митна політика» розглядається як: а) система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки; б) складова частина державної економічної політики. За загальним правилом реалізацію митної політики покладено на митні органи [1].

Щодо теоретичного рівня, то єдиного визначення терміну «державна митна політика» серед науковців не вироблено. З огляду на що проаналізуємо деякі із наявних наукових підходів. Так, відповідно до визначення запропонованого Д.В. Приймаченко «митна політика» - це система заходів, що регулюють ввезення, вивезення та транзит переміщуваних через кордони даної держави товарів й інших предметів, їх митне обкладення, оформлення і контроль [2].

В свою чергу, А. В. Мазур визначає державну митну політику як різновид державної політики, головним функціональним обов'язком, якої є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах [3].

Окремо слід вказати на визначення терміну «державна митна політика» наведеного на офіційних веб-сайтах державних органів, до повноважень яких віднесено її забезпечення. Зокрема йдеться про Міністерство фінансів України, яке трактує державну митну політику як діяльність держави у сфері захисту митних інтересів та безпеки України, адаптації митного законодавства та технологічних інструментів до європейських правил, створення умов для розвитку міжнародної торгівлі, її інтеграції до світової економіки, а також захисту внутрішнього ринку [4].

Таким чином, можна констатувати, що державна митна політика в Україні є складною, багатофункціональною системою, що поєднує регуляторні, захисні, фінансові та інтеграційні функції, охоплюючи як безпосередні заходи митного контролю, так і стратегічні цілі забезпечення національної безпеки, економічного розвитку та гармонізації із міжнародними стандартами.

Водночас важливо відмітити, що державна митна політика формується шляхом поєднання різних методів, які спрямовані на забезпечення економічних інтересів держави, захист внутрішнього ринку та контроль за переміщенням товарів через кордон.

Єдиного підходу до визначення терміну «методи формування державної митної політики» серед науковців не вироблено. Згідно з підходів, наведених у Тлумачному словнику української мови методом є спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [5].

В свою чергу Б.А. Кормич вказує на те, що діяльність державних органів щодо реалізації державної політики відбувається в: а) особливих формах реалізації функцій держави; б) за допомогою специфічних методів здійснення функцій держави. При цьому, необхідно розрізняти: 1) методи правового регулювання; 2) методи державної діяльності, зміст яких значною мірою залежатиме від типу політичного режиму, економічної системи держави, правового статусу громадян та системи розподілу влади.

В рамках проведення державної митної політики використовується значна кількість різноманітних методів управління, що являють собою специфічний спосіб впливу керуючого суб'єкта на поведінку об'єкта управління, яким може бути фізична особа, група осіб або відповідні відносини. Методи можуть мати регулятивний, правоохоронний імперативний чи дозвільний характер.

Застосування методів становить зміст управлінської діяльності. Вибір конкретних управлінських методів у державній митній політиці обумовлюється низкою факторів: політичним режимом, правовою та економічною системою, об'єктивними обставинами при прийнятті рішення, а також компетенцією та повноваженнями відповідного державного органу чи посадової особи. У сучасній науці до основних та найзагальніших методів державного управління, що застосовуються і в митній політиці, належать: методи переконання, заохочення та примусу [6, с.49].

Під терміном «методи формування державної митної політики» пропонуємо сукупність системних підходів, інструментів, процедур

та стратегічних засобів, які використовуються органами державної влади для розробки, обґрунтування, прийняття та коригування нормативно-правових актів, рішень та заходів у сфері митного регулювання.

Методи формування державної митної політики спрямовані на:

1) збір, обробку та інтерпретацію статистичних даних, економічних показників, міжнародних тенденцій та геополітичних факторів для оцінки поточного стану та передбачення майбутніх викликів і можливостей у зовнішньоекономічній діяльності;

2) використання результатів наукових досліджень, експертних висновків та рекомендацій для розробки ефективних рішень;

3) забезпечення відповідності національного митного законодавства міжнародним стандартам та зобов'язанням України (наприклад, угодам СОТ, ЄС, Світовій митній організації);

4) використання ризик-орієнтованого підходу шляхом впровадження інструментів для виявлення, оцінки та мінімізації ризиків, пов'язаних з нелегальною торгівлею, контрабандою та іншими загрозами економічній безпеці;

5) проведення діалогу з представниками бізнесу, громадськими організаціями, науковими установами та міжнародними партнерами для врахування їхніх інтересів та експертизи;

6) моніторинг та оцінка ефективності результатів впроваджених заходів державної митної політики та їх коригування у відповідь на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища;

7) застосування сучасних інформаційних технологій та інноваційних рішень для оптимізації митних процедур та підвищення прозорості.

Сучасні методи формування державної митної політики мають бути динамічними, прозорими, адаптивними та базуватися на принципах відкритості та співпраці, що дозволить Україні ефективно реагувати на гло-

бальні виклики та використовувати переваги зовнішньоекономічної інтеграції.

Класифікація методів формування державної митної політики може бути здійснена за різними критеріями, відображаючи їхню різноманітність та багатогранність. Зокрема, за:

1) характером впливу на економіку та суспільство: а) прямі методи, що безпосередньо впливають на зовнішньоекономічну діяльність та поведінку суб'єктів (як приклад, запровадження або скасування митних тарифів, квот, нетарифних обмежень (ліцензування, сертифікація), встановлення митних режимів (імпорт, експорт, транзит)); б) непрямі методи, що створюють умови або стимули для бажаної поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (як приклад, надання митних преференцій, пільг, спрощених процедур для окремих категорій товарів чи суб'єктів, інформаційно-консультаційна підтримка);

2) за інституційним критерієм в залежності від суб'єкта формування: а) законодавчі методи, що передбачають формування митної політики через прийняття законів, що визначають основні принципи, правила та інструменти (як приклад прийняття Митного кодексу України [1], законів про Єдиний митний тариф [7]); б) виконавчі методи, що передбачають формування державної митної політики через рішення та нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Державної митної служби України (як приклад, розробка та затвердження порядків митного оформлення, визначення митних постів, затвердження стратегій розвитку митної служби); в) міжнародні методи, що передбачають формування політики під впливом або в рамках міжнародних угод та зобов'язань (як приклад, гармонізація законодавства з нормами СОТ, ЄС, вимогами Світової митної організації); г) суспільні (громадські) методи, що проявляються у впливі громадських організацій, бізнес-асоціацій, експертного середовища на формування політики через обговорення, консультації, лобію-

вання інтересів (як приклад публічні обговорення проєктів нормативних актів, залучення експертів до робочих груп);

3) за змістом та спрямованістю: а) фінансові методи, що спрямовані на забезпечення наповнення державного бюджету за рахунок митних платежів (як приклад, встановлення ставок ввізного та вивізного мита, акцизного податку); б) регулятивні методи, спрямовані на врегулювання зовнішньої торгівлі, захист внутрішнього ринку або сприяння експорту (як приклад, застосування антидемпінгових, компенсаційних, спеціальних мит, нетарифних заходів); в) контрольні методи, спрямовані на забезпечення дотримання митного законодавства, боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил (як приклад, впровадження систем ризик-менеджменту, посилення митного контролю за окремими товарами, міжнародний обмін інформацією); г) стимулюючі методи, спрямовані на заохочення певних видів діяльності або інвестицій (наприклад, надання податкових та митних пільг для інвестиційних проєктів, створення вільних митних зон);

4) за методологією прийняття рішень: а) експертні методи, що базуються на узагальненні знань та досвіду висококваліфікованих фахівців (як приклад, проведення експертних опитувань, створення експертних груп); б) аналітичні методи, що базуються на використанні кількісних та якісних даних для аналізу та прогнозування (як приклад, економетричного моделювання, статистичного аналізу зовнішньоторговельних потоків, SWOT-аналізу); в) ітеративні методи, що передбачають циклічний процес розробки, обговорення, коригування та впровадження рішень з подальшою оцінкою та зворотним зв'язком (як правило, пілотні проєкти, етапне впровадження змін, постійний моніторинг); г) методи бенчмаркінгу, що базуються на вивченні та адаптації успішного досвіду інших країн або міжнародних організацій у митній сфері.

Кожний метод фактично доповнюють

одна одну, дозволяючи в повній мірі охопити складність і багатогранність процесу формування державної митної політики.

Висновки. Запропоновано під терміном «методи формування державної митної політики» розуміти сукупність системних підходів, інструментів, процедур та стратегічних засобів, які використовуються органами державної влади для розробки, обґрунтування, прийняття та коригування нормативно-правових актів, рішень та заходів у сфері митного регулювання.

Систематизовано методи формування державної митної політики: 1) за характером впливу на економіку та суспільство на: а) прямі; б) непрямі; 2) за інституційним критерієм в залежності від суб'єкта формування: а) законодавчі; б) виконавчі; в) міжнародні; г) суспільні; 3) за змістом та спрямованістю: а) фінансові; б) регулятивні; в) контрольні; г) стимулюючі; 4) за методологією прийняття рішень: а) експертні; б) аналітичні; в) ітеративні; г) методи бенчмаркінгу.

Відмічено, що сучасні методи формування державної митної політики мають бути динамічними, прозорими, адаптивними та базуватися на принципах відкритості та співпраці, що дозволить Україні ефективно реагувати на глобальні виклики та використовувати переваги зовнішньоекономічної інтеграції.

Анотація

Стаття зосереджена на дослідженні методів формування державної митної політики, що є ключовим елементом забезпечення економічної безпеки та розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни. Аналізується важливість цього процесу для інтеграції держави у світову економіку та її позиціонування на міжнародній арені.

Виявлено, що в умовах динамічних глобальних змін та нових викликів, існуючі підходи до формування державної митної політики як правило є недостатньо гнучкими та проактивними. Зазначене може призводити до використання застарілих регуляторних

інструментів, зниження ефективності митного контролю та створення необґрунтованих бар'єрів для бізнесу.

Особлива увага приділяється проблемі відсутності системного підходу до аналізу даних та недостатньому використанню сучасних аналітичних інструментів при розробці митної стратегії. Також акцентується увага на негативному впливі політичної та економічної нестабільності, що перешкоджає довгостроковому плануванню та спричиняє часті зміни у митному законодавстві.

Підкреслюється, що такі фактори як нелегальна торгівля, транскордонна злочинність та кіберзагрози вимагають постійної адаптації та вдосконалення методів формування митної політики для ефективної боротьби з ними. Наголошується на необхідності системної координації між державними органами та активної взаємодії з усіма зацікавленими сторонами.

Запропоновано під терміном «методи формування державної митної політики» розуміти сукупність системних підходів, інструментів, процедур та стратегічних засобів, які використовуються органами державної влади для розробки, обґрунтування, прийняття та кори-

гування нормативно-правових актів, рішень та заходів у сфері митного регулювання.

Систематизовано методи формування державної митної політики: 1) за характером впливу на економіку та суспільство на: а) прямі; б) непрямі; 2) за інституційним критерієм в залежності від суб'єкта формування: а) законодавчі; б) виконавчі; в) міжнародні; г) суспільні; 3) за змістом та спрямованістю: а) фіскальні; б) регулятивні; в) контрольні; г) стимулюючі; 4) за методологією прийняття рішень: а) експертні; б) аналітичні; в) ітеративні; г) методи бенчмаркінгу.

Обґрунтовується нагальна потреба у розробці та впровадженні сучасних, науково обґрунтованих та адаптивних методів формування державної митної політики, що має забезпечити її відповідність глобальним викликам, сприяти підвищенню інвестиційної привабливості країни та ефективній боротьбі з тіньовою економікою.

Ключові слова: державна митна політика, методи, економічна безпека, зовнішньоекономічна діяльність, регулювання, гармонізація, міжнародна співпраця, цифровізація, інновації, аналіз, інвестиційна привабливість.

Yaromii I. V. Methods of forming state customs policy

Summary

The article focuses on the study of methods for forming state customs policy, which is a key element in ensuring economic security and the development of the country's foreign economic activity. The importance of this process for the integration of the state into the world economy and its positioning in the international arena is analyzed.

It is found that in the conditions of dynamic global changes and new challenges, existing approaches to forming state customs policy are usually not flexible and proactive enough. This can lead to the use of outdated regulatory instruments, a decrease in the efficiency of customs control and the creation of unjustified barriers to business.

Special attention is paid to the problem of the lack of a systematic approach to data analysis and the insufficient use of modern analytical tools in the development of a customs strategy. Attention is also focused on the negative impact of political and economic instability, which hinders long-term planning and causes frequent changes in customs legislation.

It is emphasized that such factors as illegal trade, cross-border crime and cyber threats require constant adaptation and improvement of methods of forming customs policy in order to effectively combat them. The need for systematic coordination between state bodies and active interaction with all stakeholders is emphasized.

It is proposed that the term «methods of forming state customs policy» be understood as a set of systemic approaches, tools, procedures and strategic means used by state authorities to develop, justify, adopt and adjust regulatory legal acts, decisions and measures in the field of customs regulation.

The methods of forming state customs policy are systematized: 1) by the nature of the impact on the economy and society: a) direct; b) indirect; 2) by institutional criterion depending on the subject of formation: a) legislative; b) executive; c) international; d) social; 3) by content and focus: a) fiscal; b) regulatory; c) control; d) stimulating; 4) by decision-making methodology: a) expert; b) analytical; c) iterative; d) benchmarking methods.

The urgent need for the development and implementation of modern, scientifically based and adaptive methods of forming state customs policy is substantiated, which should ensure its compliance with global challenges, contribute to increasing the country's investment attractiveness and effectively combat the shadow economy.

Key words: state customs policy, methods, economic security, foreign economic activity, regulation, harmonization, international cooperation, digitalization, innovation, analysis, investment attractiveness.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
1. Д.В. Приймаченко. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь. 39 с. URL: <http://212.1.86.13/jspui/handle/123456789/19416>
2. Мазур А. В. Державна політика у сфері державної митної справи: засоби реалізації за кодифікованим актом. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Право. № 2. 2012. С. 22-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2012_2_6
3. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/customs-policy>
4. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4>
5. Кормич Б. А. Державно-правовий механізм митної політики України. Одеса «Астропринт». 2000. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c78fcc2-896d-42a8-b176-993b2aefb5b7/content>
6. Про Митний тариф України: Закон України від 13.03.2012 р. № 2697-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text>